

УДК 338.48

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

БАЛАШОВА Р.**д-р екон. наук, доц. Донецького
державного університету управління**

У статті розглянуто розвиток туристичних центрів, орієнтований на аналіз та розробку пропозицій щодо вдосконалення територіальної політики як напрям підвищення ефективності туризму.

Ключові слова: туристичні центри; розвиток; аналіз; територіальна політика.

В статье рассмотрено развитие туристических центров, ориентирован на анализ и разработку предложений по совершенствованию территориальной политики как направление повышения эффективности туризма.

Ключевые слова: туристические центры; развитие; анализ; территориальная политика.

It is researched in the article the development of the touristic centers, that is oriented on the analysis and the development of the suggestions as to the territorial policy improvement, as a direction of the tourism efficiency increase.

Key words: touristic center, development, analysis, territorial policy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвиток туризму відбувається шляхом створення туристських центрів, у яких готелі, ресторани, туристичні агентства та інші об'єкти, що обслуговують туристів, охоплені єдиною територіальною політикою. Послуги, що надаються в оздоровчих комплексах туристичних центрів, є результатом проведення відповідних територіальних заходів і синтезом таких показників, як якість використовуваних для виробництва послуг, засобів та інших матеріальних об'єктів, а також рівень пропонованого клієнту сервісу.

Функціонування вітчизняної економіки може забезпечити конкурентоспроможність туристичного центру тільки за наявності ефективної територіальної політики, пов'язаної із загальною стратегією території, а також з основними інструментами маркетингу. Відсутність єдиної стратегії призводить до невизначеності у взаєминах із посередниками (агентами) і споживачами продукції туристичного центру.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що процес надання послуг в туристичному центрі прямо чи побічно пов'язаний з територіальними процесами, тому вони є одними з основних засобів забезпечення його цілісності та функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні автори О.І. Зорін [1], Х. Монтанер Монтехано [2], Н.В. Сирик [3], Н.В. Коржунова [4] концентруються на проблемах функціонування туристичного центру. Українські вчені В.Ф. Горягін [5], В.Ф. Данільчук [6], Г.Я. Бовсуновська [7], І.Л. Семичасний [8] у своїх роботах розглянули різні напрями діяльності туристичних центрів. В цих роботах зазначено, що структура туристичних центрів містить в собі безліч різних об'єктів, а статична типологія туристичних центрів пропонує чотири основних унікальних типи: аксіологічний, природний, оздоровлюючий, багатофакторний.

Незважаючи на відсутність в Україні юридично визначених понять туристичного центру та туристичної зони, В.Ф. Данільчук, посилаючись на іспанський досвід, визначає туристичний центр як дестинацію, в якій «мінімальна кількість місць у закладах для проживання, не носять тимчасовий характер, становить 500, а територія займає близько 10 га», а туристичну зону – як дестинацію, «на якій розташовані два або три центри з прийому туристів, що мають в загальній складності, як мінімум, 5000 місць для проживання», і треба думати, відповідну площу не менше 100 га [6, с. 33].

Аналізуючи публікації, що стосуються туристичних центрів, слід зазначити, що поняття «туристичний центр» використовується для характеристики різних категорій. Під туристичним центром розуміють туристичні фірми (туроператори включають це поняття в назву своєї фірми), засоби розміщення (наприклад, санаторій), організацію, яка сприяє просуванню регіонального туристичного продукту на зовнішній і внутрішній ринки. У той же час вчений географ О.О. Бейдик [9], туристичний центр розуміє як місце відпочинку туриста, що має всі рекреаційні можливості: природні, культурно-історичні, екологічні, етнічні, соціально-демографічні, інфраструктурні.

На теперішній час відбувається змішання понять «загально визнаного місця туризму», чим, власне, і є туристичний центр і місця, в яких тим або іншим чином здійснюється діяльність, пов'язана з організацією туризму. На думку О.І. Зоріна, туристичний центр – це місцевість, яка приваблює туристів наявністю специфічних рекреаційних ресурсів, зручностей транспортно-географічного положення та наявності про нього доступної для туриста інформації [1].

Метою даної роботи є розгляд розвитку туристичних центрів, орієнтований на аналіз та розробку пропозицій щодо вдосконалення територіальної політики як напрям підвищення ефективності туризму.

Об'єктом дослідження є діяльність туристичного центру.

Предметом дослідження є процеси реалізації територіальної політики, орієнтованої на функціонування та розвиток туристичного центру.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток туристичних центрів характеризується процесом взаємодії та узагальнення чинників, який потребує координації ресурсів. Такий процес розпочинається з узгодження параметрів ефективного функціонування та використання показників, що характеризують діяльність туристичного центру та його трансформаційний вплив на показники туристичної галузі та суміжних сфер.

Процес становлення ринкових відносин викликає необхідність переорієнтації та реалізації послуг на задоволення потреб і запитів кінцевих споживачів. Закордонний та вітчизняний досвід свідчить, що дієвим інструментом вирішення цього завдання є застосування територіальної політики та стимулювання збуту в тому числі.

Одним із найважливіших елементів управління економічним розвитком є формалізовані процеси, які на основі ключових показників ефективності дозволяють формувати завдання для підрозділів та їх працівників, планувати роботу з їх досягнення, оцінювати результати цієї роботи і вносити відповідні корективи.

Питання про діяльність туристичних центрів для туризму і рекреації особливо гостро постає в Донецькій області – найбільш густонаселеній та насиченій промисловими об'єктами області України. Багато з об'єктів природно-заповідного фонду області давно традиційно використовуються населенням для рекреації і туризму (в основному тимчасового і неорганізованого). Проте в перспективі їх використання для стаціонарної організованої рекреації та туризму необхідно ставити питання про можливість організації на їх території туристичних центрів і зон.

Діяльність у національних парках та інших резерваціях та об'єктах, що знаходяться під охороною, може бути джерелом і засобом самофінансування й інструментом охорони природи. Існують варіанти, за якими парки і території розвиваються на основі бюджетного фінансування даної країни або міжнародних організацій. Особливу увагу доцільно приділити питанням планування туризму і відпочинку в зв'язку з тим, що неконтрольоване розширення туристичної діяльності призводить до порушення природного і культурного середовища і погіршення умов збереження об'єкта. Діяльність на територіях, що охороняються, має здійснюватися планово, в суворо контрольованих обсягах і видах.

Найважливішим етапом у розробці тематичних парків є визначення спрямованості даного об'єкта. Як показує світовий досвід, тематичні парки, центри сімейного дозвілля користуються набагато більшою популярністю у відвідувачів, ніж аналогічні об'єкти, інфраструктура яких не має свого унікального неповторного стилю.

В результаті дозвільної діяльності має відбуватися відновлення фізичного, психічного, емоційного і розумового потенціалів особистості. Тут важливо брати до уваги кількість вільного часу, який людина має щодня, правильне сприйняття у суспільстві значущості дозвілля, усвідомлення його недрогоступеневості по відношенню до інших сфер діяльності. Для

досягнення максимально позитивного результату при проведенні вільного часу важливо урізноманітнювати способи проведення дозвілля, підходити до його вибору раціонально.

Для забезпечення різнобічної дозвільної діяльності населення області необхідне створення туристичного центру, спроможного задовольняти потреби мешканців міста й області у культурно-пізнавальному відпочинку, розвагах, спортивному оздоровчому дозвіллі. Найбільше значення для рекреаційної сфери на території заповідників мають природні національні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, зоологічні сади, пам'ятки природи. Основними напрямками діяльності на таких територіях є екскурсії маркованими екологічними стежками з короткостроковим відпочинком, науково-пізнавальний, пішохідний, спортивно-оздоровчий, водний та інші види туризму.

На основі проведеного дослідження різних точок зору доцільно сформулювати таке визначення: туристичний центр – це місцевість, яка має певні туристичні ресурси, в тому числі інфраструктуру, на території якої створено комплекс туристично-екскурсійних послуг.

В основу типології туристичних центрів може бути покладений принцип, згідно з яким рекреаційна діяльність дозволяє увявити весь комплекс послуг, що надаються в даному центрі, на основі можливостей реалізації конкретних рекреаційних цілей, мотивації і вимог туристів за допомогою поєднань їх запитів [10].

Реалізація цих побажань можлива лише за умови виконання основних чинників функціонування систем забезпечення якості продукції: цілі і завдання в напрямках підвищення, забезпечення і поліпшення якості продукції мають бути в центрі економічної політики туристичного центру; досягнення необхідної якості послуг з мінімальними витратами; основним критерієм досягнення якості продукції є задоволення потреб споживачів; використання системного підходу при забезпеченні управління якістю продукції; безперервне і систематичне навчання робітників і службовців; виховання у кожного виробника продукції шанобливого ставлення до споживача; постійна, сумлінна і творча робота всіх працівників щодо підвищення, забезпечення та поліпшення якості туристичної продукції на території туристичного центру. Отже, сучасне управління якістю послуг в туристичному центрі має орієнтуватися на характер потреб, їхню структуру і динаміку; ємність і кон'юнктуру ринку; стимули, обумовлені економічною і технічною конкуренцією, характерні для ринкових відносин.

Одночасно, незалежно від форми власності й обсягу послуг туристичного центру, його основним завданням є оптимальне сполучення дій, методів і засобів, що забезпечують виготовлення та надання послуг для задоволення поточних запитів і потреб, а також розробку нових послуг, спроможних задовольняти майбутні потреби і запити ринку.

Для створення туристичних центрів і тематичних парків необхідні інвестиції у реалізацію їх проектів. В основу вибору рекреаційних територій і об'єктів для інвестиційних проектів покладено такі їх характеристики, як (табл. 1):

- природна привабливість;
- транспортна доступність;
- можливість організації потоків туристів;
- можливість створення відповідної інфраструктури.

Таблиця 1

УМОВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИБОРУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ І ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

<i>Умова</i>	<i>Проблема</i>	<i>Послідовність</i>
Природна привабливість	Визначення пріоритетних територій та об'єктів	Оцінка можливості використання
Транспортна доступність	Розвиток характеристик до рівня найкращих	Задоволення суспільних цінностей
Можливість організації потоків туристів	Керованість процесу реалізації інвестиційних проектів	Задоволення вимог еталона послуги
Можливість створення відповідної інфраструктури	Створення механізму застосування рекреаційного об'єкта	Задоволення інвестиційних потреб

Існує кілька напрямів вибору територій і об'єктів для туристичних центрів і тематичних парків [4, с. 106]:

- визначення пріоритетних для відновлення рекреаційних можливостей територій та об'єктів, що є продовженням досліджень в сфері методології оцінки рекреаційних ресурсів;
- розвиток характеристик рекреаційних територій та об'єктів до рівня найкращих;
- керованість процесу реалізації інвестиційних проектів.

Послідовність дій з вибору рекреаційних територій та об'єктів і тематичних парків:

- оцінка можливості використання територій та об'єктів для рекреаційних цілей;
- задоволення рекреаційними територіями та об'єктами суспільних цінностей;
- задоволення рекреаційними територіями та об'єктами вимог еталона;
- задоволення проектами розвитку рекреаційних територій та об'єктів інвестиційних потреб.

Дослідження реального стану функціонування туристичних центрів є основою для створення механізму застосування рекреаційного об'єкта в процесі обґрунтування інвестиційної привабливості рекреаційних територій і об'єктів для створення туристичних центрів і тематичних парків [11].

Складність обґрунтування структури туристичного центру з огляду на територіальні особливості зумовлена тим, що:

- він є утворенням, яке містить в собі різноманітні галузі, підгалузі та види діяльності, кожна з яких виконує самостійні функції. При цьому ті ж функції він може виконувати і в інших господарських системах території, а це спричиняє труднощі у віднесенні їх до складових частин туристичного центру, утруднює виявлення меж даного комплексу;

- успішне формування та функціонування туристичного центру можливе за умов наявності багатьох зв'язків між галузями господарства, які тією чи іншою мірою залучені в процес обслуговування рекреантів, але всі вони не можуть бути включені до його складу;

- формування конкретного туристичного центру відбувається у специфічних умовах, під впливом яких складається його структура. Так, наприклад, території формування туристичного центру можуть різнитися поєднанням галузей виробничої та невиробничої сфер, які сприяють або обмежують рекреацію, природними умовами, які визначають спеціалізацію туристичного центру, рівнем розвитку транспортної мережі.

Туристичний центр як рекреаційно-туристичний комплекс – це складова частина загального територіального комплексу, який об'єднує складну систему рекреаційно-туристичних закладів, підприємств, які їх обслуговують, інфраструктури та інших галузей, що мають тісні виробничі та економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб населення (рис. 1).

Рис. 1. Характеристика функцій та особливостей туристичного центру

Отже, внутрішня структура туристичного центру не може бути чітко стандартизованою. На кожній конкретній території вона буде мати свою специфіку. Склад і структура туристичного

центру може змінюватися у зв'язку із появою нових видів туризму та рекреації, удосконаленням обслуговування відвідувачів.

Територіальну структуру туристичного центру утворюють:

- території і об'єкти прямого рекреаційно-туристичного призначення (туристичні зони, культурно-історичні рекреаційні парки, екскурсійні центри);
- території непрямого рекреаційного освоєння (заповідники, природні національні парки, пам'ятки природи).

Найменшою таксономічною одиницею туристичного центру дослідники [12] вважають «підприємство», тобто окремий заклад, подібний до інших територіально-виробничих комплексів. Як і будь-який господарський комплекс, туристичний центр виконує суспільно необхідні функції, основною з яких є максимальне задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, духовному та фізичному розвитку.

Суспільні функції туристичного центру дослідники Н.Д. Свірідова, В.М. Пристюк, С.С. Лискова, О.О. Довгаль [13] пропонують поділити на чотири основні групи: медико-біологічну; соціально-культурну; економічну; політичну. Крім того, можна виділити екологічну, міжнародну, інтеграційну та містоутворюючу.

Відмінності в природних, економічних, соціальних умовах територій і розміщених на них рекреаційно-туристичних закладах накладають деякий відбиток на розміри, спеціалізацію, галузеву структуру, інтенсивність та етапи розвитку туристичного центру. На все це необхідно зважати для раціонального використання природних, лікувальних, туристсько-екскурсійних та інших ресурсів території, подальшого розвитку та розміщення закладів рекреаційно-туристичного призначення.

Висновки. При розробці туристичного центру необхідно брати до уваги баланс між креативністю, створенням незабутніх ефектів і прийнятною вартістю тематичного оформлення об'єкта. Для цього доцільно зібрати, узагальнити і проаналізувати новітні дані про кількісний і якісний склад природно-рекреаційних ресурсів, визначити екологічно безпечну рекреаційну місткість його окремих регіонів.

Важливе значення має встановлення критеріїв та показників туристичної привабливості рекреаційних територій, обґрунтування допустимих критичних навантажень на довкілля, аналіз відповідності нових послуг вимогам ринку і конкуренції та їх відповідності спеціалізації туристичного центру.

Література

1. Зорин И.В. Энциклопедия туризма: справочник / И.В. Зорин, А.В. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 356 с.
2. Монтанер Монтехано Х. Структура туристического рынка: [учебное пособие / Х. Монтанер Монтехано; [пер. с исп. В.М. Войтович]; под ред. Н.С. Мироненко; МГУ им. М.В. Ломоносова, Смол. гуманит. ун-т. Геогр. ф-т. – Москва; Смоленск: Б. и.: Изд-во Смол. гуманит. ун-та, 1997. – 219 с.
3. Сирик Н.В. Проблемы нормативно-правового регулирования деятельности туристических центров на территории России // Научные и практические проблемы создания и функционирования туристических центров и тематических парков: V Междунар. науч.-практ. конф.: [материалы]. – Донецк: ДИТБ, 2005. – С. 72-76.
4. Коржунова Н.В. Основные условия создания та функционирования туристических центров і тематических парков в Україні / Н.В. Коржунова // Научные и практические проблемы создания и функционирования туристических центров и тематических парков: V Междунар. науч.-практ. конф.: [материалы]. – Донецк: ДИТБ, 2005. – С. 105-106.
5. Горягин В.Ф. Туристические центры и зоны Донецкой области: выявление, состояние, возможные пути повышения эффективности // Научные и практические проблемы создания и функционирования туристических центров и тематических парков: V Междунар. науч.-практ. конф.: [материалы]. – Донецк: ДИТБ, 2005. – С. 105-106.
6. Данильчук В.Ф. Культурное и природное наследие Украины как основа создания национального турпродукта // Научные и практические проблемы создания и функционирования

туристических центров и тематических парков: V Междунар. науч.-практ. конф.: [материалы]. – Донецк: ДИТБ, 2005. – С. 20-23.

7. Методология оценки рекреационных территорий / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская, С.Н. Голубничая. – Донецк: ДИТБ, 2009. – 197 с.

8. Международный опыт развития туристских информационных центров: проблемы, тенденции и перспективы / И.Л. Семичастный // Научные и практические проблемы создания и функционирования туристических центров и тематических парков: V Междунар. науч.-практ. конф.: [материалы]. – Донецк: ДИТБ, 2005. – С. 111-113.

9. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палітра, 1998. – 130 с.

10. Balashova R. Methodological features of business planning for tourist center / R. Balashova, V. Nakalyuzhnyy // Научные и практические проблемы создания и функционирования туристических центров и тематических парков: V Междунар. науч.-практ. конф.: [материалы]. – Донецк: ДИТБ, 2005. – С. 126-128.

11. Балашова Р. Развитие туристических центров как направление повышения эффективности туризма / Р. Балашова // Современные проблемы социально-экономического развития и информатизации: новые вызовы и перспективы; матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Кутаїсі, 26-27 жовтня 2013 р. [зб. тез доп.]. – Кутаїсі: КНУ, 2013. – С. 23-27.

12. Балашова Р.І., Яська Я.О. Корпоративна політика в діяльності туристичних центрів / Р.І. Балашова, Я.О. Яська // Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України; матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 21–22 листопада 2013 р., [зб. тез доп.]. – Дніпропетровськ: ЧП Біла К.В., 2013. – С. 18-20.

13. Регіональний розвиток туризму: теорія та практика управління: монографія / Н.Д. Свірідова, В.М. Пристюк, С.С. Лискова, О.О. Довгаль. – Луганськ: Ноулідж, 2012. – 212 с.